

VII. Altres recursos

1. Recursos de verbs estatius

1.1. Nominalització de verbs estatius

Hi ha verbs que expressen un 'estat' —o una situació anàloga— i no pas una 'acció': són els *verbs estatius* (o *verbs d'estat*).¹ Aquests verbs poden generar *substantius d'estat*.² Per tal d'obtenir substantius d'estat, el català no sol emprar els mateixos recursos que li permeten obtenir substantius d'acció i efecte. Així, segons Cabré i Castellví & Rigau (1986: 41) el mot **semblament* no és gramatical perquè “un radical de verb estatiu no admet el sufix nominalitzador *-ment*”. El recurs per excel·lència per a nominalitzar verbs estatius és adjuntar el sufix *-i* al participi de present (en *-nt*):

[1]	<i>abundar</i>	<i>abundància</i> 'el fet d'abundar'
	<i>apetir</i>	<i>apetència</i> 'el fet d'apetir alguna cosa'
	<i>cobejar</i>	<i>cobejança</i> 'el fet de cobejar alguna cosa'
	<i>conèixer</i>	<i>coneixença</i> 'el fet de conèixer algú'
	<i>creure</i>	<i>creença</i> 'el fet de creure'
	<i>diferir</i>	<i>diferència</i> 'el fet de diferir d'una cosa'
	<i>distar</i>	<i>distància</i> 'el fet de distar una quantitat'
	<i>enyorar</i>	<i>enyorança</i> 'el fet d'enyorar-se'
	<i>escaure's</i>	<i>escaiença</i> 'el fet d'escaure's'
	<i>excel·lir</i>	<i>excel·lència</i> 'el fet d'excel·lir'
	<i>existir</i>	<i>existència</i> 'el fet d'existir'
	<i>importar</i>	<i>importància</i> 'el fet d'importar'

¹ No entrem en més detalls sobre la definició dels verbs estatius: considerem que hi ha consens entre gramàtics pel que fa a la seva existència. Quant a la subclassificació d'aquests verbs, podem dir —de manera molt resumida i seguint Bonet (1997-1998)— que n'hi ha de tres tipus: (i) els verbs pròpiament *estatius* (*ser, estar, semblar, parèixer, etc.*, que tradicionalment s'han anomenat també *copulatius*) i els *resultatius* (*quedar-se, estar-se, romandre, viure, tenir, saber, etc.*); (ii) els verbs *psicològics* (*estimar, preocupar, interessar*), inclosos els verbs *d'agradabilitat* (*agradar, encantar* 'agradar molt', *encisar, plaure, etc.*) i anàlegs (*preferir*); i (iii) els verbs *esdevenimentals* (*haver-hi, donar-se, tenir lloc, esdevenir(-se)* [sense complements], *passar, succeir, ocórrer, etc.*).

² Tal com apunten Quirk [*et al.*] (1994) [informació reportada per Bonet (1997-1998)] en cas que un verb estatiu generi un substantiu abstracte (del tipus *semblança*), aquest substantiu és incomptable, a diferència dels verbs dinàmics, que generen substantius comptables. La incomptabilitat és un tret que es relaciona amb l'estativitat.

<i>ocórrer</i>	<i>ocurrència</i> 'el fet d'ocórrer'
<i>persistir</i>	<i>persistència</i> 'el fet de persistir en una cosa'
<i>pertànyer</i>	<i>pertinença</i> 'el fet de pertànyer a un grup'
<i>plaure</i>	<i>plaença</i> 'el fet de plaure una cosa'
<i>preferir</i>	<i>preferència</i> 'el fet de preferir una cosa'
<i>recar</i>	<i>recança</i> 'el fet de recar de fer una cosa' ³
<i>semblar</i>	<i>semblança</i> 'el fet de semblar'
<i>ser o ésser</i>	<i>essència</i> 'el fet de ser'
<i>tardar</i>	<i>tardança</i> 'el fet de tardar'
<i>témer</i>	<i>temença</i> 'el fet de témer alguna cosa'
<i>tendir</i>	<i>tendència</i> 'el fet de tendir a una cosa'
<i>tenir</i>	<i>tinença</i> 'el fet de tenir una cosa'
<i>trigar</i>	<i>trigança</i> 'el fet de trigar'
<i>urgir</i>	<i>urgència</i> 'el fet d'urgir'
<i>vigir</i>	<i>vigència</i> 'el fet de vigir'
<i>viure</i>	<i>vivència</i> 'el fet de viure una cosa' ⁴
<i>voler</i>	<i>volença</i> 'el fet de voler una cosa' ⁵

Es podria concloure que a *volença* i a *trigança* hi ha un sufix *-nç+F* que s'ajunta a *voler* i a *trigar* (concretament, a les bases [*vol* + vocal temàtica] i [*trig* + vocal temàtica]). Però Cabré i Castellví & Rigau (1986: 68-69) apunten que en realitat potser hi ha el sufix *-i* adjuntat al participi de present (i que dóna un derivat femení amb morfema *-a*):⁶

[2]	VERB	PART. PRES.	NOM
	<i>abundar</i>	<i>abundant</i>	<i>abundància</i> 'el fet de ser abundant'
	<i>semblar</i>	<i>semblant</i>	<i>semblança</i> 'el fet de ser semblant'
	<i>perseverar</i>	<i>perseverant</i>	<i>perseverança</i> 'el fet de ser perseverant'
	<i>coincidir</i>	<i>coincident</i>	<i>coincidència</i> 'el fet de ser coincident'
	<i>urgir</i>	<i>urgent</i>	<i>urgència</i> 'el fet de ser urgent'
	<i>militar</i>	<i>militant</i>	<i>militància</i> 'el fet de ser militant'
	<i>regir</i>	<i>regent</i>	<i>regència</i> 'el fet de ser regent'

La descomposició del derivat seria la següent:

³ El GDLC defineix *recança* així: 'greu que sap de fer o d'haver fet quelcom, de deixar-ho o d'haver-ho deixat de fer'. I defineix *recar* així: 'saber greu de fer o d'haver fet alguna cosa, de deixar-la o d'haver-la deixat de fer'.

⁴ Tradicionalment, a l'Alt Pirineu *vivença* significava 'queviures' i 'manutenció'.

⁵ Cabré i Castellví (1994, vol. II: 47-48 i n. 19) fa notar que la III conjugació presenta molts pocs casos amb *-i* adjuntat al participi de present. De tota manera, tenim diversos verbs d'aquesta conjugació amb un substantiu d'aquest tipus: *assistència* (d'*assistir*), *diferència* (de *diferir*), *excel·lència* (d'*excel·lir*), *existència* (d'*existir*), *emergència* (d'*emergir*), *regència* (de *regir*), etc.

⁶ Mascaró (1986: 27 i 96) dóna compte, precisament, d'un quasisufix *-i* que permet derivar nominalitzar adjectius cultes d'accentuació plana: *míser* 'miserable' > *misèria* 'el fet de ser míser'; *adúlter* > *adulteri* 'el fet de ser adúlter'; *màrtir* > *martiri* 'el fet de ser o fer màrtir'.

[3]	[[<i>part</i>] _V] _{PART PRES} + -'i + F	<i>partença</i>
	[[<i>difer</i>] _V] _{PART PRES} + -'i + F	<i>diferència</i>
	[[<i>esgarrif</i>] _V] _{PART PRES} + -'i + F	<i>esgarrifança</i>
	[[<i>enyor</i>] _V] _{PART PRES} + -'i + F	<i>enyorança</i>

Els indicis que ens fan considerar que hi ha una derivació a partir del participi de present del verb (i no pas a considerar l'existència d'un possible sufix -'nç+F/nci+F) són dos:

- Hi ha noms com *insolència*, *suficiència*, *violència*, *lactància*, *docència*, *evidència*, *elegància* i *innocència* que podem relacionar amb adjectius en -*nt* (*insolent*, *suficient*, *violent*, *lactant*, *docent*, *evident*, *elegant* i *innocent*), però no pas amb verbs. Els verbs corresponents no existeixen (bé que les dades històriques revelen que han existit en algun cas, com el de *noure*) i, per tant, és lògic que fem derivar els noms dels adjectius.
- Semblantment, hi ha alguna tríada (verb, adjectiu i substantiu) en què el verb és un derivat o el resultat d'una conversió de l'adjectiu, i no a l'inrevés, encara que l'adjectiu tingui forma de participi de present (en -*nt*). Així, *presència* és el substantiu de *presentar-se*; però *presència* deriva de l'adjectiu *present*, i el verb *presentar* és el resultat d'una conversió d'aquest mateix adjectiu *present*. Per tant, a partir del mot *present* s'han seguit camins diferents (una derivació per a substantivar i una conversió per a verbalitzar). Amb *absència*, substantiu d'*absentar-se*, passa el mateix: el primitiu de tots dos és l'adjectiu *absent*.

A banda, cal fer notar que aquest no és l'únic recurs nominalitzador possible en verbs estatus. En efecte, hi ha algun substantiu d'estat que s'ha obtingut amb recursos morfològics propis dels substantius d'acció i efecte. Tanmateix, no és una solució sistemàtica, a diferència dels casos reportats adés:

[4]	<i>agradar</i>	<i>agrat</i>	<i>Aquest vestit és del teu agrat?</i> (sembla que en català és agramatical, i que el devem a l'espanyol)
	<i>enyorar</i>	<i>enyor</i>	<i>L'enyor és un sentiment molt humà</i>
	<i>esdevenir-se</i>	<i>esdeveniment</i>	<i>Aquest esdeveniment ens ha deixat tristos</i>
	<i>estimar</i>	<i>estimació, estima</i>	<i>L'estimació que sento per tu</i>
	<i>durar</i>	<i>durada, duració</i>	<i>Un film de llarga durada</i>
	<i>fruir</i>	<i>fruïció</i>	<i>Per a fruïció dels nostres clients</i>
	<i>gaudir</i>	<i>gaudiment, gaudi</i>	<i>El gaudiment dels humans</i>
	<i>posseir</i>	<i>possessió</i>	<i>La possessió d'armes</i>
	<i>preocupar</i>	<i>preocupació</i>	<i>Hem d'alleugerir les nostres preocupacions</i>
	<i>sentir</i>	<i>sentor, sentiment</i>	<i>Quina sentor! 'pudor'; El sentiment de tristor</i>

xalar   *xalamenta*   *Quina xalamenta, al ball!!!*⁷

1.2. Verbs d'acció que nominalitzen amb el recurs dels estatus

Aquest recurs nominalitzador, recurrent en el cas dels verbs estatus, es pot trobar en alguns verbs d'acció:

[5]	<i>alternar</i>	<i>alternança</i> 'el fet d'alternar-se'
	<i>assistir (algú)</i>	<i>assistència</i> 'el fet d'ajudar algú'
	<i>comparèixer</i>	<i>compareixença</i> 'el fet de comparèixer davant d'una autoritat'
	<i>criar</i>	<i>criança</i> 'el fet de criar algú o un animal'; 'envelliment d'un vi'
	<i>emergir</i>	<i>emergència</i> 'el fet d'emergir' (i, per extensió, 'fet problemàtic greu que cal resoldre molt ràpid')
	<i>influir</i>	<i>influència</i> 'l'acció d'influir sobre algú o una cosa'
	<i>lloar</i>	<i>lloança</i> 'el fet de lloar algú'
	<i>nàixer</i>	<i>naixença</i> o <i>nascència</i> 'el fet de nàixer' ⁸
	<i>matar</i>	<i>matança</i> 'el fet de matar molta gent, molts animals'
	<i>partir</i>	<i>partença</i> 'el fet de partir d'un lloc'
	<i>suggerir</i>	<i>suggerència</i> 'el fet de suggerir una cosa a algú' ⁹
	<i>suplir</i>	<i>suplència</i> 'el fet de suplir algú'
	<i>tolerar</i>	<i>tolerància</i> 'el fet de tolerar una cosa'
	<i>vigilar</i>	<i>vigilància</i> 'el fet de vigilar'

⁷ Pot haver-hi verbs estatus que no generen substantius d'estat. Això es pot explicar en part per la semàntica dels verbs estatus. Per exemple, un verb esdevenimental com *passar* (*un fet*) indica que una acció es realitza, i això fa innecessàries frases com **La passada de la desgràcia va ser anit*. Al seu torn, segons Picallo (1991: 310, n. 17) els verbs d'agradabilitat no tenen substantius d'estat: "A large number of verbs of the *agradar* type (i.e., the *piacere* class of Belletti and Rizzi 1988) have no corresponding nominal. In the case where nominalization is possible, the NP has a highly idiosyncratic meaning." També hi ha casos en què la relació entre verbs i substantius d'estat no és morfològica. Així, *son*, *set*, *fred* i *gana* expressen estats (sensacions), i les unitats verbals corresponents són *tenir son*, *tenir* (o *patir*) *set*, *tenir* (o *patir*) *fred*, *tenir* (o *patir*) *gana*. Les variants morfològiques (*sedejar* 'tenir set', *ganejar* 'tenir gana', etc.) són poc usuals. Per a més dades sobre els substantius d'estat, vegeu Fullana (1994-1995).

⁸ La forma *naixença* és la general, però hem documentat *la nascència dels vedells* en l'escrit d'Anna I. Teixidó i Jordi Deu (del Ministeri d'Agricultura i Medi Ambient d'Andorra) "Llei d'agricultura i ramaderia d'Andorra. Un cas de política de protecció de muntanya" i en altres textos (el *Boletín de Información Agraria*, 113, publicat per la Generalitat Valenciana; o altres documents publicats al web de l'Institut d'Estudis Catalans). El Cercaterm també el recull, però indica que només s'aplica a plantes. Potser és un castellanisme (el DRAE entra *nascencia*).

⁹ Quant a *suggerència* (i *suggerent*), té una gran implantació en la llengua catalana encara que s'hagi considerat no normatiu. En diu Joan Coromines: "*Suggerència* és un mot recent, que fins c. 1930 recordo inoït tant en català (manca encara al Dfa.) com en castellà d'Espanya, mentre que el 1939 era ja paraula de moda a l'Argentina; n'hi ha algun cas espars entre nosaltres [cita un exemple de Ruyra]; però fins aquest moment tothom usava *suggestió* en aquest sentit en català (Belv.) i a Madrid *sugestión* ("cualquier sugestión de Vd. será para mí muy útil", carta de MzPidal a PCoromines, 1930); de llavors ençà l'ús del mot cast., *sugerencia* s'ha introduït fermament en el cast. d'Espanya i en cat., perquè té l'avantatge de distingir l'acció de suggerir o donar una idea de la de suggestionar, però en català s'ha usat i usa molt *suggeriment* [s. XVII; Dfa.] que més aviat sembla preferible amb aquest ofici." (DECat, s. v. *gest*).

El fet que alguns verbs d'acció utilitzin un recurs nominalitzador propi dels verbs estatus creiem que es pot explicar per la proximitat semàntica. En efecte, aquests verbs d'acció són relativament pròxims als verbs estatus, o poden interpretar-se en certs contextos com a verbs que expressen estats. Així, podem considerar que *comparèixer* i *assistir (a un lloc)* són verbs d'acció perquè impliquen un cert moviment (cal anar davant de l'autoritat i cal anar a una reunió, per exemple); però un pic completat el moviment el significat del verb no s'exhaureix perquè no expressa únicament el moviment, sinó que expressa també la situació estàtica que se'n deriva. D'aquesta manera, podem dir que hi ha verbs al límit de l'acció i de l'estat.

De fet, el límit entre verbs estatus i verbs d'acció pot ser difús en algun cas. Per exemple, el verb *sofrir* té una vessant psicològica (*Sofreix massa, Sofreix pels altres*, etc.; així tenim *sofrença*) però també dinàmica (*Vam sofrir les seves males jugades*; així tenim *sofriment*). Igualment, hi ha verbs psicològics que, en la seva variant pronominal ergativa (*interessar-se per, preocupar-se per, molestar-se per*, etc.) tenen una extensió dinàmica i, per tant, poden relacionar-se amb un substantiu d'acció i efecte:

- [6] *interessar-se per*   *interès*   *L'interès mostrat per aquest tema...*
preocupar-se per   *preocupació*   *Té una preocupació que l'atabala*

1.3. Morfologia

1.3.1. Formes cultes

Com en altres casos (els sufixos *-ur+F* i *-ció(n)* [veg. cap. *Sufixació*]), els substantius obtinguts amb aquest recurs —tant si són d'estat com si són d'acció i efecte— poden presentar, en alguna ocasió, una base culta:

- [7] *seguir* [*sequire*]   *seqüència*
obeir [*obædiere*]   *obediència*
ser o ésser [*essere*]   *essència*
poder [*potere*]   *potència*
caure [*cadere*]   *cadència*
ocórrer [*ocurrere*]   *ocurrència* (també *ocorrença*)
saber o sebre [*sapere*]   *sapiència*
sobreviure [*super-*]   *supervivència*¹⁰

¹⁰ S'hi podria afegir *audiència* (d'*audire*, forma culta d'*oir*), que no és substantiu d'acció i efecte, ja que avui té el sentit específic diferent de 'conjunt de persones que mira la televisió, escolta la ràdio, etc.'.

1.3.2. Alternança fonètica entre [t] i [s]

Sobre l'alternança fonològica [t]-[s] (tant en substantius d'acció i efecte com en substantius d'estat), es pot dir que és un fenomen no gens estrany en català en contextos fonètics com els que mostren aquests exemples:

[8]	<i>Mart</i>	<i>marcià</i>
	<i>fort</i>	<i>forçar</i> (i <i>força</i>)
	<i>alt</i>	<i>alçar</i> (i <i>alça</i>)
	<i>Egipte</i>	<i>egipci egípcia</i>
	<i>dret</i>	<i>dreçar</i> 'anar dret, posar dret'

En els tres primers casos tenim una dental oclusiva sorda [t] precedida d'una altra consonant (més sonant, això sí), de caràcter coronal (dental o alveolar). En algunes expansions cap a la dreta (femení [*forta*], plural [*alts*] i morfemes verbals en determinats contextos [*enfortir*]) no hi ha canvis fonètics, però en d'altres sí. Quan aquest so [t] passa a ocupar posició d'obertura sil·làbica es lenitza i esdevé fricatiu.

1.3.3. Alternança fonètica entre [s] i [sj]

Tant en derivats d'acció i efecte com en derivats d'estat, hi ha substantius amb [s] (grafiat *ç*) i substantius amb [sj] (grafiat *ci*):

[9]	<i>militància</i>
	<i>obediència</i>
	<i>violència</i>
	<i>abundància</i>
	<i>eloqüència</i>
[10]	<i>aparença</i>
	<i>semblança</i>
	<i>creença</i>
	<i>discordança</i>
	<i>enyorança</i>

L'única explicació que creiem que es pot donar és diacrònica. En un estadi pretèrit, la unió del sufix *-i* i el morfema de femení *-a* al participi de present devia donar una solució fonètica [s]: *semblàntia* > *semblància* > *semblança*. En aquest procés, no és que el sufix *-i* desaparegui, sinó que es fon amb el so dental que el precedeix [veg. el punt 3.2.1 d'aquest capítol]. Aquesta solució fonètica probablement va deixar d'operar a partir d'un moment determinat —segurament per influència de la llengua culta—, de manera que el so [i] es mantindria a pesar que continua havent-hi el so [s]:

abundàntia > *abundància*.¹¹ El que tenim avui és que tot substantiu format actualment amb aquest recurs presenta [i]. L'excepció és *governança* 'manera de governar', mot introduït recentment, potser per influx de l'anglès i el francès.

Si formulem aquesta hipòtesi basada en la diacronia és perquè qualsevol altra explicació no ens sembla satisfactòria. No hi ha aleatorietat —hem observat que avui dia pràcticament no es generen mots nous sense [i]: per tant hi ha regularitat—. Tampoc ens sembla factible considerar que hi ha dos recursos distints (que donarien solucions diferents, amb [i] i sense [i]), perquè sembla poc factible que una llengua mantingui dos recursos distints i molt semblants per a la mateixa funció. I, a més, l'estudi de la conformació de la llengua normativa ajuda a corroborar aquesta hipòtesi. Segons Solà (1977: *pàssim*), en el procés de fixació de la llengua hi va haver propostes d'escriure *essença* o *ignorança* abans que Fabra fixés el lèxic. Al seu torn, Fabra (1956: 128) especifica que les terminacions *-ança* i *-ença* són, de fet, variants formals de les terminacions *-ància* i *-ència*.

1.4. Extensions semàntiques

1.4.1. *El valor augmentatiu*

Hem comprovat que, en la parla, poden aparèixer, amb matís augmentatiu i un marcat aire col·loquialitzant, alguns substantius d'acció i efecte amb aquesta terminació:

- [11] *cardància* 'el fet de cardar, de fornicar' (DCPopArg, pàg. 87)
malparlància 'el fet de malparlar' (*Quanta malparlància!*)
pidolància 'el fet de pidolar' (*En un atac de pidolància suprema...*; doc. oral, 19-2-2001)
jactància 'acció de jactar-se d'alguna cosa' (DCVB) (*Quina jactància que gasta!*)

Les diferències respecte als verbs i noms analitzats fins ara són bàsicament dues:

- La primera diferència és que els verbs primitius són netament d'acció: *cardar* 'fornicar', *pidolar* 'demandar humilment', *malparlar* 'dir paraulotes', *jactar-se de* 'vantar-se'. Per tant, són plenament per si mateixos substantius d'acció i efecte. Fins ara només havíem vist verbs d'acció que podien interpretar-se en algun context com a verbs estatus.
- La segona diferència és que ara potser no hi ha un sufix *-i* adjuntat al participi de present, sinó que potser es tracta d'un nou sufix, *-nci+F*, obtingut per truncació i habilitació posterior dels mots que sí que tenen el sufix *-i* adjuntat al participi de present.

¹¹ En tot cas, hi ha diferències entre llengües romàniques: cat. *regència* vs. port. *regença*; cat. *creença* vs. esp. *creencia*.

1.4.2. L'expressió de la capacitat en el llenguatge de la física

A partir de la truncació de mots com *ressonància* (substantiu d'estat de *ressonar*), *variància* (substantiu d'estat de *variar*) i similars, s'ha habilitat la terminació *-ànci+F* i actualment s'utilitza per a crear peces lèxiques amb el significat de 'capacitat' en el llenguatge especialitzat de l'estadística i, sobretot, de la física —específicament de l'electrotècnica i de l'òptica— (RULL 2001). L'autor que va proposar implantar aquest recurs és Lluís Marquet, a l'article "Sobre els neologismes en *-ància*" (MARQUET 1979-1985, vol. II: 49-53):

- [12] *absorbància* (o *coeficient d'absorció*)
conductància
crominància
dominància (*apical, ocular, etc.*)
impedància
inductància
luminància
reactància
reflectància (o *coeficient de reflexió*)
refractància
transmitància (o *coeficient de transmissió*)

Diem que és un nou sufix obtingut per truncació perquè no tenim els verbs **impedar* (el verb és *impedir*, de la III conjugació, i per tant si fos el sufix *-i* adjuntat al participi de present tindríem *impedència*), **luminar* (el verb és *il·luminar*), **absorbar* (el verb és *absorbir*) o **transmitar* (el verb és *transmetre*). A més, l'organisme encarregat de la normalització terminològica, el Termcat, explicita que aquest recurs s'ha format en analogia amb altres llengües que ja han optat per crear un sufix semblant:

"Els termes d'electrònica *impedància*, *reactància* i *conductància* s'han format per analogia amb les formes franceses *impédance*, *réactance* i *conductance*, i les angleses *impedance*, *reactance* i *conductance*, i no amb el sufix corresponent *-ència*." (TERM CAT 1990)

2. El sufix doble discontinu *-im/-am*

Podem considerar l'existència d'un cas de doble sufixació discontinua i simultània, *-im/-am*. Aquest doble sufix discontinu permet obtenir expressions adverbials que indiquen 'moviment continu'. Té una alta disponibilitat, ja que els primitius poden ser verbs (*penjar*), adjectius (*coix*) i fins mots d'origen onomatopèic (cas de les arrels *banz-* o *pat-*):

- [13] *pengim-penjam* 'de qualsevol manera, desendreçat, amb la roba mal forjada' (DCL3)
balandrim-balandram 'balandrejant, balacejant-se' (DLC3)

xerrim-xerram (RIERA-EURES & SANJAUME 2002: 251)
coixim-coixam 'coixejan' (DCVB; localitzat al Conflent)¹²
banzim-banzam 'fent un balanceig' (DLC3)

En el cas de primitius verbals, la base a la qual s'adjunta aquest sufix doble discontinu és l'arrel verbal (sense vocal temàtica, doncs), la qual es duplica. Cada un dels dos elements del sufix s'adjunta a un dels segments que resulten de la duplicació.

Des del punt de vista de l'estructura fonètica, aquest doble sufix respecta els patrons de creació de mots de base onomatopèica en català (PONS 1987). A més, es combinen les vocals /a/ i /i/, oposant-se. Creiem que no és casualitat que siguin aquestes dues vocals les que apareixen: estan situades en extrems oposats del triangle vocàlic. Si en la combinació hi ha d'anar un tercer element, la vocal que hi ocorre és /u/ (precisament l'altre extrem del triangle vocàlic). Això es veu en les onomatopèies: *pim-pam*, *patim-patam*, *banzim-banzam*, *zig-zag*, etc.; i també *pim-pam-pum*, *patim-patam-patum*, etc. Fins i tot hi ha una variant en què el segon membre és *-aina*, com en el nom de personatge de rondalla *Clarimclaraina-Fosquimfoscaina* (DCVB, s. v. *clarim*).¹³

Creiem que aquestes expressions són —pel que fa a la categoria sintàctica— adverbials. Aquesta afirmació recolza en els usos corrents: solen aparèixer amb el verb *anar* (*Anar pengim-penjam*; *S'emportaven el ferit pengim-penjam* (DCVB); *Anar amb els braços pengim-penjam*; *Ell anava patim-patam-patum cap aquí i cap allà*) o un d'anàleg (*Caminava coixim-coixam*; *Ell, tot tranquil, venia banzim-banzam*; *Tornava caminant pengim-penjam* 'amb desgana'; *La barca, balandrim-balandram, s'allunyava de la riba*), o bé *estar* (*Els cables estaven pengim-penjam*).

Ara bé: aquestes expressions adverbials poden habilitar-se com a substantius. Així, segons el DLC3, *pengim-penjam* pot designar una 'persona malgirbada' (l'exemple és *Ser, una persona, un pengim-penjam*). I el DCVB dona per a *xerrim-xerram* aquest ús: *Aquesta al·lota és una xerrim-xerram*. També, segons el DCVB, *pengim-penjam* pot designar un 'conjunt de coses penjades' (l'exemple, extret de Joaquim Ruyra, és *D'un pengim-penjam de bufes de greix*).

En aquest context d'habilitació gramatical, trobem que la construcció en qüestió pot ocupar el lloc d'un substantiu d'acció i efecte. Així, el DCVB indica que *xerrim-xerram* també significa 'xerrameca'.¹⁴ Aquest mateix diccionari consigna les formes rosselloneses —ambdues amb la categoria gramatical de substantiu masculí— *plugim-plujot* i *plugit-plujot*, que signifiquen 'plovisqueig'; en aquest cas, el sufix *-ot* ocupa el lloc del segon membre, potser amb matís despectiu (la variant *plugit-plujot* pot ser una regularització d'aquest canvi).

S'ha de dir, finalment, que aquest recurs és semblant al que té el francès en el doble sufix *-i/-a* tònic, que indica 'acció' amb un matís pejoratiu:

¹² Tot i que el DCVB només el localitza al Conflent, s'usa al Priorat i l'hem localitzat també —mitjançant una cerca al cercador Google d'Internet— en una pàgina web de la Universitat Jaume I de Castelló.

¹³ Per a més informació sobre els processos de creació de mots amb bases onomatopèiques, vegeu Lleó (1995), Pons (1987) i Cabré Monné (1993; 2002).

¹⁴ El DCVB remet *xerrim-xerram* a *xerrim*, i *xerrim* està definit com a 'xerrameca'.

- [14] *frotti-frotta* ‘acció de refregar-se amb algú per plaer, sobretot ballant’ (PR) (<*frotter* ‘fregar’)
prêchi-prêcha ‘discurs moralitzant’ (PR) (<*prêcher* ‘predicar’)

3. Habilitació d'adjectius

3.1. Report de casos

Hem detectat que alguns adjectius —generalment derivats de verbs— poden habilitar-se també, generalment en la seva forma femenina, com a substantius d'acció i efecte. Els adjectius en qüestió són els derivats amb els sufixos *-iv* i, en menor grau, amb els sufixos *-'ic* i *-or* (hi podríem afegir *-ori*, però el tractem directament com un quasisufix [veg. cap. *Substantius amb quasisufixos*]).¹⁵

[15]	<i>alternar</i>	<i>alternativa</i> (No tenim alternativa)
	<i>comparar</i>	<i>comparativa</i> (sin. <i>comparació</i> : <i>Fer comparativa de dades</i>) <i>comparatiu</i> (<i>Fer un comparatiu</i> ; doc. oral 25-6-2000; doc. en un text tècnic, 29-10-2001)
	<i>compondre</i>	<i>compositiu</i> (sin. <i>composició</i>)
	<i>corregir</i>	<i>correctiu</i> (sin. <i>correcció</i> ; <i>Li aplicarem un correctiu!</i>)
	<i>descriure</i>	<i>descriptiva</i> (sin. de <i>descripció</i> ; doc. oral en la lectura de la tesi de Carles Riera sobre el llenguatge botànic català)
	<i>dirigir</i>	<i>directiva</i> (sin. de <i>norma</i> ‘allò que dirigeix’)
	<i>donar</i>	<i>donatiu</i> ‘donació; el fet de donar una cosa; allò donat’
	[<i>expectar</i>]	<i>expectativa</i> ‘espera d'una cosa que ha de passar’ (sin. <i>expectació</i>)
	<i>expulsar</i>	<i>expulsiu</i> ‘fet de sortir nadó de dins la mare’ (usat en obstetrícia; doc. oral, curs de preparació al part a càrrec d'una llevadora, Principat d'Andorra, 25-8-2004)
	[<i>imperar</i>]	<i>imperatiu</i> (sin. compl. d' <i>imperació</i> : <i>Jurem la Constitució espanyola per imperatiu legal</i>)
	<i>iniciar</i>	<i>iniciativa</i>
	<i>lavar</i>	<i>lavativa</i> ‘ènema’
	<i>negar-se</i>	<i>negativa</i> (<i>La seva negativa ens va impedir fer res</i>)
	<i>operar</i>	<i>operativa</i> (text dels caixers automàtics, sin. d' <i>operació</i>)
	<i>preparar</i>	<i>preparatiu</i> (se sol usar en plural: <i>fer els preparatius</i>)
	<i>prospectar</i>	<i>prospectiva</i> (sin. de <i>prospecció</i> : <i>Ajut per a la realització de treballs de prospectiva sobre noves professions</i> ; <i>Fer una prospectiva de mercat</i>)
	<i>temptar</i>	<i>temptativa</i> (<i>Només va fer un parell de temptatives i, en veure que no se'n sortia, va desdir-se'n</i>) ¹⁶

¹⁵ Els substantius d'acció i efecte que resulten de l'habilitació dels adjectius amb *-iv* no són els mateixos substantius d'acció i efecte formats amb el quasisufix *-iv* [veg. cap. *Substantius amb quasisufixos*]. Així, doncs, *reguiu*, *eixiu* o *balafiu* no formen part del mateix grup que *aplicatiu* o *indicatiu* pel que fa al sistema d'obtenció.

¹⁶ A vegades *prospectiva* significa ‘futur’ (*Per a la prospectiva de qualsevol negoci, John Rothschild ja va fixar les tres regles d'or de l'inversor o especulador*; Francesc Puigpelat, *Avui* [*Opinió*], 8-1-2006).

[16] *analitzar*   *analítica* (sin. d'*anàlisi*)

[17] *dirigir*   *directriu* 'directiva' (fem. de *director -riu*)¹⁷

De vegades s'empren els adjectius femenins en *-iv* habilitats per a fer referència a la 'capacitat de fer una cosa' més que no pas a l' 'acció':

[18] *inventiva* 'capacitat d'inventar-se coses'
retentiva 'capacitat de retenir conceptes a la memòria'

(En espanyol també hi ha *intelectiva* 'capacitat d'entendre coses'.)

També hi ha altres significats que no expressen ben bé 'acció i efecte' del verb primitiu. El substantiu masculí *aplicatiu* en informàtica s'empra com a sinònim d'*aplicació* (el qual és, en origen, un substantiu d'acció i efecte derivat del verb *aplicar*).

3.2. Ús i motivacions

Ens podem demanar per quina raó el català té aquests substantius d'acció i efecte que formalment són adjectius, al costat de substantius d'acció i efecte obtinguts amb recursos específics per a obtenir aquest tipus de mots. En primer lloc, hi ha la possibilitat que aquestes habilitacions resultin d'estructures de nom i adjectiu d'ús més o menys fix, cosa que facilita l'elisió del nucli nominal. Així, a partir de l'expressió *el moment expulsiu* podem tenir *l'expulsiu* 'moment de sortida del fetus'; i a partir d'*estudi comparatiu* i *anàlisi comparativa* podem tenir *un comparatiu* i *una comparativa*.

En segon lloc, pot ser que els usuaris d'un llenguatge d'especialitat necessitin noves formes per a designar determinats conceptes nous, amb la voluntat de diferenciar-les per mitjà de dues peces lèxiques distintes. Això permetria explicar la innovació que veiem en casos com *analítica* 'anàlisi'.

En tercer i darrer lloc, podria ser que hi intervingués el factor eufemístic. Així, en el cas d'*expulsiu*, potser convé distingir-lo d'*expulsió*, però podria ser també que es vulgui evitar el mot *expulsió* perquè sonaria un xic dur (en el món de la maternitat s'eviten les paraules que sonin fortes).

D'altra banda, l'habilitació d'adjectius en la seva forma femenina com a substantius no és un procés estrany en la llengua catalana. Així, tenim altres casos en què el resultat no són substantius d'acció i efecte, sinó conjunts d'activitats, recursos o estats:

¹⁷ Potser s'hi podria incloure *escapador* 'subterfugi amb què hom tracta de deseixir-se d'algun compromís, dificultat, etc., escapatòria' (GDLC).

- [19] *acústica* ‘conjunt de condicions del so’
L’acústica de la sala és perfecta
- aromàtica* ‘conjunt d’aromes (d’un vi)’
L’aromàtica d’aquest vi és complexa (DV_i)¹⁸
- dinàmica* ‘manera de desenvolupar-se una cosa’
La dinàmica dels fets
- dogmàtica* ‘conjunt de dogmes’
Ha sorgit una nova visió: la que mostra el nacionalisme en el marc de la dogmàtica catòlica (Avui [Opinió], 24-5-2000)
- esquemàtica* ‘conjunt d’esquemes o tècnica de fer esquemes’
En aquesta col·lecció de manuals universitaris els editors han fet servir una esquemàtica unitària
- estètica* ‘conjunt d’elements visuals que defineixen una imatge personal o de grup’
L’estètica feixista; l’estètica punk; l’estètica progre
- icònica* ‘conjunt d’icones’
La icònica del gòtic és riquíssima
- mecànica* ‘conjunt de tècniques basades en l’ús de mecanismes’
El vehicle té una mecànica ben aconseguida
- mediàtica* ‘premsa’
Aquest cronista fa temps que va decidir posar l’adjectiu ‘mediàtic’ en quarantena [...] a partir del moment en què alguns quiosquers han decidit gravar-se en les targetes de visita ‘Especialista en mediàtica a la menuda’ (Avui [Contraportada], 15-6-2000)
- metòdica* ‘conjunt de mètodes’
A classe de matemàtiques estudiem la metòdica de les derivades i de les integrals, però no ens expliquen per què serveixen
- pictòrica* ‘estil pictòric’
La pictòrica de Velàzquez es basa en la profunditat de l’espai i en la llum
- poètica* ‘estil poètic’
Casassas és un escriptor amb una poètica rica, complexa i alhora senzilla i planera
- problemàtica* ‘conjunt de problemes’
En aquest congrés hem tractat la problemàtica de la ciutat¹⁹
- semàntica* ‘conjunt de semes, de significats’
La semàntica d’aquest grup de mots és l’abstracció i la qualitat
- sistemàtica* ‘conjunt de sistemes (per a fer una cosa)’
En aquest document descrivim la sistemàtica per avaluar els nostres comercials
- temàtica* ‘conjunt de temes’
La temàtica de la natura feréstega és una constant en la novel·la modernista

¹⁸ Al DV_i apareix definit com a ‘aroma d’un vi, especialment dit quan és rica i complexa’.

¹⁹ Tot i que, a la pràctica, el mot *problemàtica* també es fa servir com a sinònim de *problema*.

Sembla, a més, que aquest recurs és bastant nou, si més no en alguns casos. Vegem, per exemple, el cas d'*analítica*, del qual dóna testimoni el recull *Què cal saber?*:

“El llenguatge mèdic, com el llenguatge del carrer, evoluciona amb el pas del temps. Adesiara sorgeixen nous mots i noves expressions que a poc a poc van incorporant-se al bagatge lingüístic [...] En molts casos [...] es tracta de paraules ja existents que prenen un sentit diferent del que tenien originalment. I aquest nou ús que se'n fa, que en principi podria no ser encertat, amb el temps pot esdevenir normatiu; al capdavall, les llengües les fan les persones que les utilitzen. Fins al setembre de 1995 els professionals de la medicina no «podien» demanar una **analítica** per a un pacient. Calia que sol·licitessin unes **anàlisis** (en singular, **anàlisi**) o, com a màxim, una **prova analítica**. Fins a l'aparició del DIEC, analítica havia estat únicament el femení de l'adjectiu analític; ara, però, també equival a 'anàlisi clínica o sèrie d'anàlisis'.” (*Què cal saber?*, fitxa 99)

4. Formes llatines de 1a persona

El català ha adoptat, com a substantiu d'acció i efecte, alguna forma verbal de primera persona del llatí (concretament del present d'indicatiu i del futur):

[20] *placebo* ‘fals medicament preparat amb el mateix aspecte que un medicament, però que només conté productes inerts sense cap principi actiu’; per extensió, ‘cosa que es diu per a enganyar, per a plaure; acció de plaure enganyant’ (*No em feu passar amb placebos!*)

[origen: 1a pers. del sing. del futur de *placere* ‘plaure’]

lavabo ‘cerimònia consistent en l'acció de rentar-se les mans el sacerdot, dins els ritus de l'ofertori, a la missa’ (*El capellà es va desmaiar a mig lavabo*)

[origen: 1a pers. del sing. del futur de *lauare* ‘rentar, llavar’]

veto ‘vet, acció de vetar (una iniciativa)’ (*El rei tenia dret de veto*)

[origen: 1a pers. del sing. del present d'indicatiu de *vetare* ‘vedar’]

distinguo ‘en filosofia, acció d'enunciar una distinció en una argumentació’ i, per extensió, ‘distinció’ (*Dit això caldria, però, fer alguns 'distinguos'*; RIERA 1998: 165)

[origen: 1a pers. del sing. del present d'indicatiu de *distinguere* ‘distingir’]

5. Habilitació de formes conjugades i composició

5.1. Composició de dos verbs

Hem observat que, quan hi ha una expressió amb dos verbs coordinats que s'oposen semànticament, el substantiu d'acció i efecte pot obtenir-se amb les respectives formes de la 3a persona del present d'indicatiu, posades correlativament, a vegades amb la conjunció *i*, a vegades sense. De fet, es tracta d'una modalitat de composició, en què els membres que formen la composició són formes verbals conjugades:

- [21] *anar + venir*
vaivé (masc.) ‘moviment alternatiu en dos sentits oposats’ (*El vaivé del balancí; Els vaivens de la situació econòmica actual*)
- entrar + sortir*
entra-i-surt (masc.) ‘acció d’entrar i sortir’ (DLC3) (*Els entra-i-surts dels veïns*); segons el DCPopArg, també significa ‘coit ràpid’
- estirar + arronsar* o *estirar + amollar*
estira-i-arronsa o *estira-i-amolla* (masc.) ‘en una discussió o negociació, alternança d’exigències i concessions’ (*Després d’un llarg estira-i-arronsa van arribar a un acord*)
- batre + bullir* (en sentit figurat)
batibull (masc.) ‘confusió, embolic’ (*Allò era un batibull*)
- [22] *sucar + mullar*
suca-mulla (fem.) ‘el fet de sucar pa en vi’ (DLC3) i altres usos figurats (*Li va recomanar que vengués les accions en una ràpida sucamulla financera; Avui [Opinió], 27-6-2000; Fas veure que et presentes i no et presentes, fas una sucamulla; Francesc Sanuy, El Matí de Catalunya Ràdio [tertúlia], Catalunya Ràdio, 14-3-2006*)

Hi ha altres estructures que recorden aquest recurs (habilitació i composició):

- [23] *pujar + baixar* (en sentit figurat)
pujos i baixos (masc.) ‘baixades i pujades’ (DCVB, s. v. *pujos*, localitzat a Vimbodí) (*Quins pujos i baixos ha viscut!*)

Però la construcció *pujos i baixos* és una estructura que conserva trets de la sintaxi regular, com ho mostra el fet que el plural es manifesta morfològicament en tots dos membres, mentre que els casos reportats fins ara es poden considerar al límit del component lèxic i del component sintàctic (només hi ha un morfema de plural al final: *vaivens, batibulls, entra-i-surts*, etc.). Fixem-nos, a més, que les formes que participen a l’estructura *pujos i baixos* no són de la 3a persona del present d’indicatiu (poden ser conversions, de manera que *pui* i *baix* serien substantius).

Amb aquest recurs i l’ajut d’una preposició també es formen locucions adverbials o expressions anàlogues:

- [24] *córrer + cuitar* (antigament, *cuitar* significava ‘apressar’)
a correquita (*Ho van fer a correquita*)
- matar + degollar*
a matadegolla (*Els assaltats van entrar a matadegolla; Aquells dos estan a matadegolla*)

arrapar + fugir

d'arrapa-fuig 'a corre-cuita' (DCompl; DCVB) (*Ho feia tot d'arrapa-fuig*)

penjar + despenjar

can penja-i-despenja 'lloc molt desendreçat' (DCompl) (*Aquella casa semblava can penja-i-despenja*)

Notem, també, l'existència del mot *vistiplau* 'acció de veure, de llegir una cosa i donar-hi la conformitat perquè plau, perquè s'hi està d'acord' (*Et deixo aquest document perquè em donis el teu vistiplau*). En aquest cas, el primer verb (*veure*) hi està en forma de participi de passat.

Pel que fa a la presència o absència de la conjunció copulativa *i*, podem afirmar que quan hi ha oposició semàntica entre els dos verbs apareix la conjunció (*vaivé, entra-i-surt, estira-i-arronsa, estira-i-amolla, batibull, pujos i baixos, penja-i-despenja*), mentre que quan no hi ha oposició sinó que hi ha complementació semàntica —en el sentit que un verb indica una acció semblant o correlativa de l'altre verb— no apareix la conjunció (*suca-mulla, correquita, matadegolla, arrapa-fuig*).

5.2. Composició per duplicació d'un verb

La composició descrita adés també funciona amb un sol verb, cas en què es duplica la forma verbal (també de la 3a persona del present d'indicatiu) sense que s'hi interposi la conjunció copulativa:

[25] *córrer*

corre-corre (masc.) 'en beisbol, situació en la qual un corredor es troba atrapat entre dos defensors com a conseqüència d'un error del corredor o com a resultat d'una estratègia destinada a afavorir l'arribada d'un altre corredor a la base de la meta' (sin. *rundown*) (TERMCAT 1992e) (*A la pròxima jugada farem un corre-corre*)

picar 'menjar un xic'

pica-pica (masc.) 'piscolabis, refrigeri' (*A la presentació de l'exposició hi haurà un pica-pica*)

passar

passa-passa (masc.) 'truc de prestidigitador que consisteix a fer passar un objecte d'un lloc a un altre sense que els espectadors se n'adonin' (DLC3) (*El Màgic Andreu només fa passa-passes*)

Anàlogament a aquests casos, també tenim *mull*, presumiblement conversió de *mullar*, que trobem en la composició següent (GD62; REIG 1999: 476):

[26] *mull-mull* (masc.) 'pluja fina i seguida' (*Feia un mull-mull empipador*)

Tot i l'aparent semblança de *mull-mull* amb casos com *pica-pica* o *corre-corre*, no es pot considerar dins del mateix grup, ja que en aquest cas el membre reduplicat no és la 3a persona del present d'indicatiu, sinó una forma que sembla que és l'arrel verbal. És possible, doncs, que es tracti d'una conversió i posterior composició —per reduplicació—. Aquest cas de creació de substantiu d'acció i efecte a partir d'un verb recorda el que reporta Mascaró (1986: 14) de la llengua ewe; en aquesta llengua, la reduplicació de l'infinitiu és un recurs per a nominalitzar:

- [27] *yi* 'anar (a un lloc)'
yiyi 'el fet d'anar (a un lloc)'

Cal esmentar, finalment, aquest altre cas (que només expressa 'efecte'):

- [28] *barrija-barreja* (fem.) 'efecte de barrejar diverses coses' (*una barrija-barreja*; Ignasi Abad, *Catalunya Vespre*, Catalunya Ràdio, 11-1-2006, explicant quina opinió tenia Paul Bremer —reflectida al seu llibre *El meu any a l'Irak*— del conglomerat de tropes hispanopoloneses a l'Irak)

Té la mateixa estructura que *pica-pica* (duplicació sense conjunció copulativa de la 3a persona del present d'indicatiu), però amb una innovació: un canvi de timbre vocàlic al primer membre. Segurament, aquest canvi de timbre vocàlic es deu a la voluntat de reflectir la disparitat dels elements que conformen la barreja. És un recurs expressiu que trobem en altres casos, com ara el mot *així*, que esdevé *aixà* quan cal dir de nou *així* però significat una cosa completament diferent d'*així* anterior (*Ho pots fer així o aixà*).²⁰ Semblantment, hi ha la frase feta *Qui no arrisca no pisca*, en què el verb *pescar* ha modificat la vocal de l'arrel amb l'objectiu de construir una expressió rimada.

5.3. Verbs amb complement soldat

Una expressió formada per un verb i un complement (o un altre tipus de construcció semblant) pot constituir el primitiu d'una locució nominal d'acció i efecte. L'expressió es fossilitza amb el complement incorporat i, sovint, amb el verb conjugat:

- [29] *anar-hi tot*
vaitot (en origen, *va-hi tot*) 'expressió per a indicar que hom ho aposta tot en una única jugada'; *fer un vaitot* 'posar tots els recursos o mitjans de què hom disposa, tot l'esforç, en una empresa' (*El gran problema al qual Pujol ha de fer front a l'hora de realitzar aquestes declaracions és el de la credibilitat que aquesta idea del vaitot (que significa apostar-ho tot en una única jugada) provoqui en l'opinió pública*; Jordi Sánchez, *Avui [Política]*, 5-8-1999)

²⁰ És possible que en aquest joc fonètic hi hagi la influència dels locatius: *allí* i *allà*.

besar mans

besamà o *besamans* (masc.) ‘cerimònia de besar la mà o les mans en senyal de reverència o d’acatament’; *fer besamans (a algú)* ‘saludar-lo acostant la seva mà als llavis fent acció de voler-la besar’ (*A la reina li hem de fer el besamans*)

voler mal a algú

maltevell (masc.) ‘quimerada que se sent contra alguna persona’ (Vinaròs) i ‘acció malèfica exercida amb coses de menjar o beure’ (Menorca) (DCVB)

cagar-se em algú o en alguna cosa

cago o *mecago* (masc.) ‘acció de cagar-se en algú o en alguna cosa’ (*Va proferir una tirallonga de mecàgons (o de mecagos)*)

guanyar-se el pa ‘obtenir rendiments per la feina per tal de poder viure’

guanyapà (masc.) ‘manera de viure, de guanyar-se la vida’ (DCVB) (també doc. oral, *El Món a RAC1*, RAC1, 20-6-2006)

5.4. Altres casos

Segons el GDLC, el substantiu femení *putrefacció* es defineix ‘acció de podrir o de podrir-se’; això vol dir que és el substantiu d’acció i efecte corresponent al verb *podrir*. El mot *putrefacció* està format pel substantiu femení *facció* ‘acció de fer una cosa’ (relacionat morfològicament amb el verb *fer*) i el prefix fort *putre-* ‘podrir’. És un cas particular de substantiu d’acció i efecte. Val a dir que el mot *facció* se sol usar sobretot en composicions d’aquest tipus: *rarefacció*, etc.

6. Substantius abstractes deadjectivals o amb el sufix *-ism***6.1. Els deadjectivals**

Hi ha algun cas de substantius abstractes deadjectivals —expressadors, doncs, de qualitats— que s’usen com a substantius d’acció i efecte. Aquest fet s’explica per l’afinitat gramatical entre els substantius d’acció i efecte i els substantius de qualitat (tots dos són el resultat de transcategoritzar verbs i adjectius per a expressar de manera substantiva i abstracta una noció) i també a una confluència semàntica; és a dir, que l’abstracció de l’acció i l’abstracció de la qualitat es toquen, perquè l’acció en qüestió permet ‘assolir un estat’, i aquest ‘estat’ s’expressa amb un adjectiu. Precisament, *volició* és sinònim de *voluntat* (en filosofia) i *futuritat* —que no és una acció— es pot dir també *futurició*. Normalment, els abstractes de qualitat que poden fer les funcions de substantius d’acció i efecte són els que tenen el sufix *-i/etat* (o *-dat*), i també els que tenen el sufix *-ism*.

- [30] *mancomunar* *mancomunitat* ‘acció de mancomunar o mancomunar-se’
témer *temeritat* ‘acció temerària’
voler *voluntat* ‘fet de voler una cosa’
anul·lar *nul·litat* ‘anul·lació’ (si bé és un derivat de l’adjectiu *nul*, la frase *Demandar la nul·litat matrimonial* es pot parafrasejar per *Demandar l’anul·lació del matrimoni*)

- [31] *rodar*   *rodesa* ‘rodament’ (GDLC)
- [32] *afluixar*   *fluixera* (< *fluix* + *-er+F*; cf. *sordera*, *gossera*)
emborratxar   *borratxera* ‘el fet d’estar emborratxat’ (cf. *fluixera*)
- [33] *sol·licitar*   *sol·licitud* ‘el fet de demanar una cosa’

Quant a *mancomunitat* i *sol·licitud* es pot explicar perquè són substantius derivats dels adjectius *mancomú*²¹ i *sol·lícit*. Aquests mateixos adjectius, per conversió, han donat els verbs *mancomunar* i *sol·licitar*. L’existència dels substantius de adjectivals blocaria l’aparició del substantiu d’acció i efecte a partir del verb.

Una altra mostra de confluència entre substantius de verbals i de adjectivals és *difusió* ‘qualitat de difús’ i *mortal·dat* ‘gran matada d’éssers vius’ (*Allò va ser una mortal·dat*).²²

6.2. Els derivats amb el sufix *-ism*

El sufix *-ism*, que dona substantius abstractes, pot adjuntar-se a molts tipus de primitius (RULL 2002). Amb bases verbals, a banda de significar el que és propi per a aquest sufix (‘moviment social o polític, tendència, malaltia, etc.’), també permet obtenir substantius d’acció i efecte; sempre, però, que l’acció expressada estigui lligada a actituds o activitats humanes:

- [34] *rebentar*   *rebentisme* ‘actitud negativa envers tot, consistent a evitar que es tiri endavant’ i ‘fet de practicar el rebentisme’
- enxufar*   *enxufisme* ‘pràctica de col·locar amics o parents en llocs de treball per davant d’altres persones que s’ho mereixen per mèrits tècnics’ i ‘fet de practicar l’enxufisme’
- batejar*   *baptisme* (amb arrel culta)
- xatejar*   *xatisme* ‘activitat de xatejar’ (*Catalunya Vespre*, Catalunya Ràdio, 20-4-2007)

Menció a banda s’ha de fer de *cateterisme*, sinònim de *cateterització* ‘acte d’introduir una sonda o un catèter en un canal, un conducte, un vas, un òrgan buit del cos’.

²¹ El GDLC indica que només s’usa en la locució *de mancomú*.

²² En espanyol també en trobem algun cas: *limpieza* ‘neteja’ (< *limpio* ‘net’), substantiu d’acció i efecte de *limpiar* ‘netejar’ (*Hay que terminar la limpieza de la sala*).

7. Adoptació d'estrangerismes

Qualsevol llengua pot disposar de substantius d'acció i efecte presos d'altres llengües. Els motius pels quals el català adopta aquests estrangerismes són diversos: cobertura d'un buit semàntic; entrada d'un concepte nou; ús internacional d'un terme en un llenguatge d'especialitat; ús esnòbic; etc. (RULL 2000b, I).

Algunes vegades, els substantius d'acció i efecte manlevats es poden relacionar morfològicament amb un verb existent en català. Això passa quan hi ha una semblança formal entre el verb català i l'estrangerisme; o quan l'arrel del mot és coincident en la paraula catalana i la paraula manllevada. És el cas de *crescendo*, *aggiornamento* —tot i que *ajornar* no té el mateix sentit—, *entente*, *reentrée*, etc. També es poden crear verbs nous a partir del substantiu d'acció i efecte manllevat (*atatxar* a partir de l'anglicisme *attachment* 'en informàtica, arxiu adjunt d'un correu electrònic', *mitinguejar* a partir de *miting*, *lftar* a partir de *lifting*, etc.).

Reportem diversos substantius d'acció i efecte manlevats que poden relacionar-se amb un verb català per semblança morfològica:

- [35] *aquaplàning* (angl.) 'lliscament en aigua d'un vehicle'²³
aggiornamento (it.) 'posada al dia, actualització' (en català existeix el substantiu *jorn* 'dia'; el verb *ajornar* significa 'traslladar de dia (un acte)', però és factible entendre el sentit bàsic d'aquest italianisme)
appoggiatura (it.) 'suport que una nota musical fa a una altra' (el català coneix *apoiar* i *apoió*, presos de l'espanyol *apoyar* i *apoyo*, i per tant pot interpretar l'arrel [*apoj*])
collage (fr.) 'obra pictòrica composta d'elements diversos encolats' (en català hi ha *cola*, *encolar* i *colar*)
crescendo (it.) 'fet d'anar creixent' (aplicat en música i en la descripció d'un ambient; en català hi ha el verb *créixer*)²⁴
entente (?) 'entesa' (en català hi ha el verb *entendre*'s)
reentrée (fr.) 'tornada a l'activitat, inici de curs escolar' (*La reentrée al setembre és crítica*) (és una forma que se sent molt a Andorra; en català hi ha *entrar* i el prefix *re-* 'tornar a')*lifting* (angl.) 'estirament de pell' (en català s'ha creat el verb *lftar* 'estirar la pell')
management (angl.) 'direcció empresarial, acció de menar una empresa' (en català també ha entrat el substantiu *màner* 'director, líder d'un procés, gestor d'un esportista o d'un cantant'; però també hi ha *manar*, que és la forma popular per a dir que algú dirigeix una empresa: *Qui mana, en aquesta casa?*)
miting (angl.) 'acte polític multitudinari' (en origen, 'aplec') (com en espanyol, el català ha creat el verb *mitinguejar*)
partipres (fr.) 'fet d'haver pres partit per una cosa'
sorpasso (it.) 'en política, el fet de sobrepassar en vots o escons (un partit a un altre) quan anteriorment era a l'inrevés' (el segment *sor-* no té cap element català

²³ Tot i que considerem que *-ing* també és gairebé un sufix català, que trobem a *xèrring* o *esmòrzing* [veg. cap. *Substantius amb quasisuffixos*].

²⁴ S'usa sobretot en l'expressió *in crescendo*, però també es pot usar com a substantiu d'acció i efecte: *El crescendo d'aquesta melodia és excels*. També se sent, però, l'expressió *in crescendo* habilitada com a substantiu: *Aquest in crescendo* (Kílian Cebrià, *Catalunya Vespre*, Catalunya Ràdio, 6-6-2006).

que s'hi assembli formalment, però *passo* té el verb *passar*; es diu *sobrepasar*, que seria l'equivalent del verb italià corresponent)

Aquest fenomen és corrent arreu; en anglès es fa servir, per exemple, l'italianisme *conversazione* 'aplec de gent per a debatre sobre art, literatura, etc.' (CED).